

Lukáš Bedáň

Březno – sídliště mladšího stupně DSN

Klíčová slova: Březno – doba stěhování národů – Langobardi - sídliště – polozemnice – kůlové domy

Keywords: Březno – Migration Period –Lombards – settlement – sunken-houses–houses with post and beam construction

Resumé

The settlement from the Migration Period at Březno near Louny that dates back to the 6th century AD, probably to the period 510-560. The site is located in NW Bohemia along a riverside terrace of Ohře river. The settlement has an area of approximately 2 ha. It provides information on settlement structure and disposition of individual building structures. There were sunken-houses, storage pits and above ground houses with post construction (first discovered in the Czech Republic). It was primarily agricultural settlement, but there was also detected e.g. iron production. The site was excavated from the 1950s through the 1970s by Ivana Pleinerová.

1. Úvod

Březno u Loun je polykulturní lokalita (neolit, eneolit, doba bronzová, doba stěhování národů, raný středověk). Výzkum lokality probíhal v 50. až 70. letech 20. století pod vedením I. Pleinerové. Odkryta byla plocha přibližně 8 ha. Největší význam výzkumu sídliště z mladšího stupně doby stěhování národů v Březně je v tom, že zde byly odkryty první kompletní půdorysy kůlových staveb z tohoto období na našem území i v nejbližším okolí.

2. Lokalizace

Březno leží přibližně 4 km západně od Loun, na okraji terasy řeky Ohře v nadmořské výšce kolem 190 m. Sídliště z období mladšího stupně doby stěhování národů bylo zachyceno na ploše 2 ha v 370 m dlouhém pásu podél terasy řeky Ohře.

3. Datace

Z lokality nepocházejí žádné chronologicky citlivější předměty, jako jsou například spony, nicméně lokalita byla na základě keramiky datována do mladšího stupně doby stěhování národů. Díky trochu specifitějším nálezům, jako byl hřeben s táhle oblou rukojetí, hřeben s téměř rovnou rukojetí a fragmenty keramiky s výzdobou v podobě kosočtverečných kolků vyplněných mřížkou, byla I. Pleinerovou lokalita přesněji datována do období od roku 510 až 560.

4. Struktura zástavby

Docela časté je rozdělení sídliště na výrobní a obytnou část, důvodem nejspíše bývá větší riziko vzniku požáru ve výrobních objektech a jde tedy o způsob, jak ochránit obytné, případně skladovací objekty. Podobně je tomu tak i v Březně, kde můžeme pozorovat rozdělení sídliště na tři areály: východní, střední a západní. Samozřejmě je nutné toto rozdělení brát s rezervou, je docela možné, že část sídliště nebyla zachycena nebo část mohla být zničena tokem řeky, případně potoku, který dnes odděluje východní a střední část sídliště. Chronologické rozdíly mezi jednotlivými částmi sídliště zjištěny nebyly.

Západní areál představoval výrobní část sídliště. Byla zde zachycena železářská pec s několika menšími jámami, které s ní bývají obvykle dávány do souvislosti. Kolem pece, bylo téměř v kruhovém

uspořádání umístěno 6 polozemnic, které mohly také souviset s železářskou výrobou, případně v nich mohly být provozovány jiné výrobní činnosti.

Střední areál byl tvořen dvěma menšími kúlovými stavbami (pravděpodobně stodolou a špýcharem) a šlo tedy nejspíše o skladovací areál.

Východní areál s velkou trojlodní kúlovou stavbou lze považovat za obytný.

Jižně souvislé zástavby, byly ještě v téměř izolované poloze nalezeny 4 obsažené, pravděpodobně zásobní, jámy, které tvořily v poměrně velkých odstupech linii ve směru západ – východ.

Celkově bylo na sídlišti v Březně odkryto 44 objektů z doby stěhování národů. Jednalo se o 13 jam, 1 železářskou pec, 20/21 polozemnic, 2 zahlužené objekty (nejspíše také polozemnice), 5/6 kompletních půdorysů nadzemních kúlových staveb a další 2 nekompletní půdorysy kúlových staveb.

5. Základní sídlištní jednotka

Za základní sídlištní jednotku germánských sídlišť je obecně považován dvorec. I. Pleinerová definuje dvorec jako „*soubor budov a objektů zemědělského provozu, jejichž sounáležitost s obytným domem je nesporná*“. Podle etnografických pramenů můžeme říct, že se dvorce skládaly z následujících komponent: 1) obytné stavby, 2) stáje a chlévy, 3) skladovací prostory (stodoly a špýchary). V Březně se žádný dvorec jednoznačně vymezit nepodařilo, ale vzhledem k velikosti sídliště se předpokládá existence dvou dvorců.

6. Prvky zástavby

6.1. Polozemnice

Jedná se o pravoúhlé objekty s podlahou zapuštěnou pod povrch. Většina polozemnic z Března má obdélníkový půdorys, ale objeví se i téměř čtvercové polozemnice. Delší strana byla nejčastěji orientována ve směru východ – západ. Co se konstrukce týče, převládaly půdorysy se 6 kúly (3 a 3 v kratších stranách), poté stavby se 4 kúly v rozích a objevily se i stavby, jejíž konstrukci tvořilo 8 kúlů (3 a 3 v kratších stranách + do každé delší strany 1). Plocha polozemnic se v Březně pohybovala od 10 do 12 m². Polovina půdorysů měla zaoblené rohy, ale objevily se 3 polozemnice, které měly rohy ostře vymezené. Předpokládá se, že tento rozdíl je dán rozdílnou konstrukcí stěn, kdy u zaoblených rohů se předpokládá, že stěny byly pravděpodobně pletené a u staveb s ostře vymezenými rohy se předpokládá použití fošen. Zajímavé je, že ve 40% půdorysů, byla zachycena uprostřed jižní stěny malá jamka neznámého účelu. Stejně umístěné jamky byly zachyceny také například na lokalitě Sirem a Lužice. Co se týče otopného zařízení, ve 3 polozemnicích bylo zachyceno ohniště a v dalších 5 byly zachyceny stopy propálení, které by také mohly poukazovat na ohniště.

Funkce polozemnic je otázkou. Nejvíce převládá názor, že sloužily jako dílny. Na druhou stranu, u nalezišť, kde nebyly odkryty žádné kúlové půdorysy (což je většina lokalit z Čech, Moravy a Polska), se předpokládá také jejich obytná funkce. Moc dokladů výroby v polozemnicích v Březně není. Například v 5 polozemnicích byly nalezeny předměty související s textilní výrobou (přesleny, závaží), ale vždy v malém počtu, takže nelze bezpečně říct, že šlo o dílny. V další polozemnici byly nalezeny polotovary KPI. K dílenské funkci polozemnic by mohlo nasvědčovat také již zmíněné uspořádání 6 polozemnic kolem železářské pece. Na druhou stranu, výplň germánských polozemnic v Březně je srovnatelná s výplní slovanských polozemnic, které jsou bezpochyby obytné. Závěrem se tedy dá říct, že polozemnice mohly plnit jak funkci dílen, tak také obydlí.

6.2. Nadzemní kúlové stavby

Na sídlišti v Březně bylo zachyceno 4-5 kompletních a 2 nekompletní půdorysynadzemních kúlových staveb. V žádném nebyly zachyceny stopy po ohništi, důvodem je, že nebyl zachycen původní povrch.

Dům 84 byl interpretován jako obytný. Jednalo se o dům s pravidelným pravoúhlým půdorysem, s trojlodním uspořádáním a stěnami tvořenými řadami z dvojic silných kúlů. Plocha domu byla 54,30

m². Na vchod by mohly poukazovat dvě menší kúlové jámy (od sebe vzdáleny 1,25 m) vystupující z linie jižní stěny, přibližně v její střední části.

Další kúlová stavba, označená jako dům 19, měla plochu 55,20 m². Opět se jednalo o stavbu s pravoúhlým půdorysem se stěnami tvořenými dvojicemi kúlů. Tentokrát se pravděpodobně jednalo o dvoulodní stavbu se dvěma vchody postavenými proti sobě, což by odpovídalo tzv. Wohnstallhausům neboli domům chlěvního typu, což je obydlí spojené s prostorem pro ustájení dobytka. Jestli tomu tak skutečně bylo, je však otázkou. U tohoto domu byla ještě nalezena řada pěti kúlových jamek, které by mohly být pozůstatkem oplocení, které se vzhledem k mělkému zahloubení nedochovalo (obecně se předpokládá oplocení jednotlivých usedlostí a také oplocení celého sídliště).

Domy 20 a 21 s plochou 24,80 m² a 12,25 m² patří nejspíše k tzv. vedlejším domům, u kterých se předpokládá skladovací funkce. V případě domu 21 se předpokládá, že šlo o špýchar a dům 20 byl nejspíše stodola, ale není u něj vyloučena ani obytná funkce.

6.3. Jámy

Na sídlišti v Březně bylo odkryto 7 běžných zásobních jam. Dále 5 velkých jam, které se naprosto vymykají svými rozměry (př. jáma 246 měla průměr kolem 240 cm a hloubku 156 cm). Z toho 4 tyto jámy, leží v řadě, téměř izolovaně souvislé zástavby. K těmto objektům nejsou zatím žádné analogie (snad jen ve Waltersdorfu, kde jsou jámy podobných rozměrů, ale neleží v izolované poloze). Obecně se dají jámy z Března rozdělit na dvě kategorie: 1) jámy ke dnu se zužující, kde jsou mírně kotlovitě prohloubené; 2) jámy válcovité. Většina těchto jam sloužila ke skladovacím účelům, což je v některých případech doloženo i botanickými zbytky (u jam se širokým ústím se ale nepředpokládá uskladňování obilí, z důvodu nutnosti zamezit přístup kyslíku, což by v těchto případech bylo obtížné).

7. Ekonomika sídliště

Obecně, podle charakteru a složení nálezů můžeme říct, že lokalita měla zemědělský charakter. Botanickou analýzu nálezů z Března provedl Z. Tempír. Bylo zjištěno, že nejpočetnější pěstovanou rostlinou na tomto sídlišti byla pšenice obecná (40,4%) a ječmen pluchatý (36,1%). Zajímavé je, že na jiných lokalitách je pšenice zastoupena jen málo. Z dalších rostlin bylo pěstováno žito obecné, oves setý, proso obecné, merlík bílý, hrách setý, čočka jedlá, vikev a objevilo se i zrnko máku setého.

Analýzu osteologického materiálu provedli A. Novotný, E. Zikmundová a L. Peške. Na prvním místě v zastoupení chovaných zvířat byl hovězí dobytek a hned za ním prase domácí. Dalšími chovanými zvířaty na sídlišti byly ovce/koza, pes nebo kůň. Zajímavý je nález skeletu kočky domácí, který je v 6. století v oblasti severně středního Dunaje poměrně vzácný. Z lovených zvířat byly zastoupeny, ale jen ve velmi malém počtu, kosti jelena, medvěda, divokého prasete, zajíce a bobra.

8. Závěr

Jak už bylo zmíněno, největší přínos výzkumu v Březně se týká objevení, do té doby neznámých, kúlových staveb mladšího stupně doby stěhování národů. Do budoucna se ale dá předpokládat, že při důslednějším výzkumu budou podobné stavby zachyceny i na dalších sídlištech tohoto období a přinesou tak další poznatky k sídlištní struktuře mladšího stupně doby stěhování národů.

9. Použité zdroje

Pleinerová, I. 2007: Březno undgermanische Siedlungen der jüngeren Völkerwanderungszeit in Böhmen. Praha.